

Взаємозв'язок у вивченні синтаксису і пунктуації

Стаття присвячена розгляду особливостей вивчення пунктуації на синтаксичній основі.

Ключові слова: синтаксис, пунктуація.

Karpovets M. Interconnection in the learning of the syntax and the punctuation.

The article is dedicated to analysis of the peculiarities of the learning of the punctuation on the syntactical base.

Key words: syntax, punctuation.

Сучасна освіта спрямована на різнобічний розвиток кожного учня. Тому її метою є виховання духовно багатой, національно свідомой мовної особистості, а головне: грамотної. Як відомо, грамотною можна назвати ту людину, що має високий рівень розвитку усної і писемної мови. Однією із складових загальної культури людини є її пунктуаційна вправність.

Правильне структурування шкільного курсу української мови спрямоване не тільки на підвищення рівня теоретичних та практичних умінь і навичок у засвоєнні системи мови, а й на формування мовної особистості, культури спілкування і цілісного світогляду. Ці завдання деякою мірою забезпечуються вивченням синтаксису, адже цей курс можна вважати центральним. Як зазначає дослідниця М.І. Пентилюк, «засоби кожного мовного рівня набувають повноти свого значення тільки в найменшій комунікативній одиниці (реченні), що є об'єктом вивчення синтаксису» [7, с. 224]. Зважаючи на те, що пунктуація в основній школі не вивчається як

окремий розділ української мови, це спричинює певні труднощі для учнів у засвоєнні пунктуаційних умінь і навичок.

Згідно з програмою навчання української мови пунктуаційний мовний рівень вивчається у зв'язку із засвоєнням пропедевтичного курсу «Відомості з синтаксису і пунктуації» (5 клас), опрацюванням морфологічних тем (6 – 7 класи), синтаксису і пунктуації (8 – 9 класи). Етапи засвоєння синтаксису і пунктуації за своєю суттю є схожими, що теж дає підстави говорити про взаємозв'язок у їхньому засвоєнні.

Звідси, **метою** нашої розвідки є розгляд особливостей вивчення пунктуації на синтаксичній основі.

Проблема вивчення пунктуації у зв'язку з синтаксисом висвітлена у низці підручників і посібників з методики навчання рідної мови (це розділи, написані і розроблені Володимиром Мельничайком, Іваном Олійником, Станіславом Караманом, Аллою Нікітіною) [5, 6].

Різні аспекти проблеми навчання пунктуації в основній школі є об'єктом уваги лінгвістів та лінгводидактів, про що свідчать публікації 1990-х і 2000-х років у журналах «Українська мова і література в школі», «Дивослово», «Українська мова та література» тощо (як приклад, цікавим є посібник із 20 уроків, де об'єднано 2 теми: одна з орфографії, інша – з пунктуації, розроблена методистом Наталею Кадоб'янською).

Дослідження, написані вищезазначеними авторами, окреслюють загальні питання вивчення пунктуації, однак проблема формування пунктуаційних умінь і навичок із позиції сучасних підходів до шкільної мовної освіти комплексно ще не розглядалася.

Чи не найбільш вагомим внеском у розв'язані цієї проблеми є праці Ковальчук Наталії. Зокрема тема дисертаційної роботи пані Наталії звучить: «Система роботи над формуванням пунктуаційних навичок в учнів основної школи» [4]. Вперше в українській лінгводидактиці розроблено систему роботи над формуванням у школярів пунктуаційних умінь і навичок, спрямовану на підвищення ефективності навчального процесу на основі

раціонального використання структурних зв'язків синтаксису і пунктуації. Технологія дослідницького навчання синтаксису, пунктуації, стилістики у старшій школі, яку розробив дослідник Сергій Омельчук, може стати неабиякою базою і у розробці матеріалу для взаємозумовленого вивчення пунктуації у середній школі.

Мова характеризується передусім лінгвістичною специфікою і важливими соціально-психологічними функціями: мисленнєвою і комунікативною. Ці характеристики тісно пов'язані один з одним. Без мислення не відбувається усвідомлення тих чи інших лінгвістичних процесів, а без комунікації – їхня реалізація у мовленні. Тому професор Катерина Плиско вважає, що методичними принципами навчання мови можуть бути:

- 1) урахування лінгвістичної специфіки мови;
- 2) урахування взаємовпливу навчання мови і розвитку мислення;
- 3) урахування взаємозалежності навчання мови і розвитку мовлення;
- 4) урахування взаємообумовленості розвитку мовлення і мислення [8, с.31].

Якщо застосовувати ці методичні принципи до вивчення пунктуації, то постає проблема у тому, на яку з основ пунктуації потрібно зважати під час розставлення розділових знаків у реченні, тексті. З історії вивчення пунктуації відомо про різні підходи у розв'язанні цього питання. Це і граматичний погляд (представники Грот, Булич, Істріна). Інтонаційну основу пунктуації відстоювали О. Востоков, О. Пешковський. С. Абакумов обґрунтував змістовий принцип. Російська дослідниця Ніна Валгіна зауважує: «Якщо врахувати, що синтаксичні одиниці мовлення створюються для вираження думок та емоцій, то стане зрозумілим поєднання трьох принципів у єдиній пунктуаційній системі» [1, с. 32]. Тобто йдеться про те, що вживання розділових знаків спирається одночасно на смисл, структуру та інтонацію висловлювання. Проте такі підходи у розставленні розділових знаків є дещо надмірними. Методична інтерпретація цієї проблеми найбільш ґрунтовно висвітлюється дослідником Михайлом Барановим, який не

встановлює ієрархію принципів, а пояснює сферу дії кожного з них. Погоджуємося із Наталею Ковальчук з тим, що «прагнення до вирішення пунктуаційних завдань, а отже, і вдосконалення методів і прийомів навчання пунктуації в школі, неможливе без опори на системний зв'язок і взаємодію трьох основних принципів пунктуації».

Іван Ющук, автор понад двадцяти підручників з української мови зазначає, що «пунктуаційна грамотність формується на основі знання пунктуаційних правил і синтаксичного та смислового аналізу речень [10, с. 14]. Звідси передумовою успіху у навчанні пунктуації є постійна увага до її призначення, до функцій розділових знаків. Найважливішим призначенням методики вивчення пунктуації є розуміння учнями комунікативної ролі розділових знаків, що є актуальною проблемою у сучасній лінгводидактиці. Так, у статті Наталії Ковальчук «Функціонально-комунікативний підхід до вивчення пунктуації» окреслюється комунікативний підхід як «стратегія, яка спирається на живе мовлення, спілкування і має на меті підготовку учнів до розв'язання комунікативних завдань на основі засвоєного пунктуаційного матеріалу. Умовою реалізації цього підходу є розгортання процесу навчання мови як мовленнєвої комунікації» [4, с. 320].

Справді, українська пунктуація традиційно вивчається на засадах системно-мовного підходу, а час вимагає комунікативно-діяльнісного, функціонального, текстоорієнтованого.

Також чільне місце в роботі над формуванням пунктуаційних умінь і навичок посідає пунктуаційна норма, що, за загальним визначенням авторів з методики, означає «норму, яка регулює уживання певного розділового знака». Помилково розглядати пунктуаційну норму тільки як наявність певного розділового значення. За дослідником Г. Бліновим, це і вміння зорієнтуватися у тому, коли не потрібно ставити розділовий знак, тому за характером пунктуаційної норми правила поділяються на позитивні і негативні.

Проте кожна пунктуаційна норма спирається на певну синтаксичну категорію. Тому ознайомлення з пунктуаційним правилом повинно

передувати засвоєння з синтаксичної теорії, звідси досконале, обдумане засвоєння синтаксичної теорії сприяє кращому розумінню застосування відповідного пунктуаційного правила.

Найбільш проблемним є реалізація вивченого теоретичного матеріалу з пунктуації на практиці, тобто розроблення різноманітних вправ.

Отже, пунктуація, як і орфографія, має соціальне значення, бо полегшує спілкування людей за допомогою як писемного, так і усного мовлення. Синтаксис є базою для формування пунктуаційних навичок. Пунктуаційні правила досить часто безпосередньо пов'язані з синтаксичним матеріалом, що зумовлює необхідність вивчення пунктуації на синтаксичній основі.

Список використаної літератури:

1. Валгина С. Русская пунктуация: принципы и назначение / С. Валгина. – М.: Просвещение, 1979. – 125 с.
2. Грибан Г. Пунктуаційна грамотність як одна із складових формування мовної особистості / Г.Грибан // Науково-дослідна робота майбутніх педагогів з проблем культури української мови та методики її викладання в закладах освіти. Науково-методичний збірник. – Житомир, 2010. – С. 59 – 64.
3. Ковальчук Н. Система роботи над формуванням пунктуаційних навичок в учнів основної школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук.: спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання української мови» / Н. Ковальчук. – К., 2008. – 20 с.
4. Ковальчук Н. Функціонально-комунікативний підхід до вивчення пунктуації / Н. Ковальчук // Лінгвістичні студії: зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т; наук. ред. Анатолій Загнітко. – Донецьк: ДонНУ, 2009. – Вип. 19. – С. 319–324.
5. Методика вивчення української мови в школі / О. Біляєв, В. Мельничайко, М. Пентилюк та ін. – К. : Радянська школа, 1987. – 246 с.
6. Методика викладання української мови в середній школі / І. Олійник, В. Іваненко, Л. Рожило, О. Скорик. – К. : Вища школа, 1979. – 306 с.

7. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / Колектив авторів за редакцією М. І. Пентиліук. – К. : Ленвіт, 2004. – 400 с.
8. Плиско К. Викладання синтаксису української мови / К. Плиско. – К. : Радянська школа, 1978. – 182 с.
9. Попович І. До проблеми підвищення орфографічної та пунктуаційної грамотності учнів / І. Попович // Українська мова і література в школі. – Київ, 2010. – №3. – С. 13-18.
10. Ющук І. Роздум про мету викладання рідної мови в школі / І. Ющук // Дивослово. – К.: Преса України. – 2004. - № 9. – С. 10 – 14.